

TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMALARINI O'RGATISHNING METODLARI

Kaziyeva Turg'unoy Tursunbayevna
Andijon davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti

ANNOTATSIYA

Til ko'nikmalarining har biri bilan ishlash, ularni shakllantirish va integrallashtirish zamonaviy metodologiyaning asosi hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda tinglab tushunish ko'nikmasining muhimligini talablarga tushuntirib, ular bilan bu borada ishlash juda ham muhim hisoblanadi. Tinglab tushunishni shakllantirish va uni rivojlantirish bo'yicha bir qancha metodlarni amalda qo'llash mumkin, bularning aksariyati boshqa ko'nikmalar bilan integrallashgan holda amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: Audio segmentlar, Guruh faoliyati, Video segmentlar, Shaxslararo faoliyat Materiallar bilan tinglash, gapni tinglash, ma'lumotlar bilan tinglash, grafik va jadvallarni to'ldirish.

Til o'rganish kishilik jamiyatida bag'oyat muhim sohalardan hisoblanadi. Muloqot vositasi bo'lmish tilni tabiiy muhitda (oilada, jamoatchilik orasida) yoki uyushgan holda (darsda) amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o'rganiladi.

Har qanday tilni o'rganishda muhim bo'lgan to'rtta qobiliyatlar orasida tinglab tushunish ham asosiy o'rin tutadi. Odatda til o'rgatish va o'rganish sohasida tilda gapirish va yozishga asosiy tildan foydalanish omili sifatida qaraladi. Tinglash va o'qish qobiliyatlari esa ikkinchi o'rinda turadi.

Talabalarga tinglash matnining mavzusini aniqlab olishda ko'maklashadigan obrazlarni, xaritalarni yoki diagramlarni ko'rsatish mumkindir. "Talabalar tinglashdan avval tinglash masalalarini, mashqlarini yozishlari mumkin, so'ngra ularning savollariga javob berishlarini eshiting." Miya bo'roni va so'z tarmoqlarida talabalarga tinglash mavzusini berish va ulardan so'zlarni chiqarish, talabalarining yordami bilan forumdagi so'zlar, mavzular va qo'shma-mavzular o'rtasidagi munosabatlarga e'tibor qaratib, so'zlar bilan taxta ustidagi semantik tarmoqlarni jalb qiladilar.

Menga o'rgat metodida:

Har bir talabaga bir nechta so'z yoki iboralarni berish, bir-biringizga so'zlarni ifodalarni juftlik bilan tushuntirishlarini so'rash, ular zarur bo'lsa, lug'atga murojaat qilishlari mumkin. Talabalar eshitishlari mumkin bo'lgan narsalarni tinglashlari va belgilashlari mumkin. Xitoylik shov-shuvlar: talabalarni ikkita satrga qo'ying,

chiziqdagi birinchi soʻzni pichirlab, navbatdagi navbatdagiga shivirlab va shunga oʻxshab, keyingi oʻquvchi eshitgan soʻzni eshitib yoki taxtada soʻz yoki uni ifodalanishini yozadi. Tinglash mavzusi bilan bogʻliq boʻlgan jumla yoki ifodani kiritib, qoʻshiqni oʻrtoqlashamiz. Tinglovchilarga qisqa metrajli qoʻshiqni, qofiyani yoki jaz bilan bogʻliq mavzuni oʻrgatish. Grafik organizatorlar: Talabalarga satrlar boʻyicha matnda maʼlumotlarni jamlaydigan boʻsh grafik organizatorini bering. Talabalar toʻgʻri joylarda eshitish uchun kalit soʻzlarni tinglashadi va toʻldiradilar. Talabalar matnni tinglashadi va qanday fikrlar bildirilganligini koʻrishadi. Bundan tashqari, tezroq "anonim" soʻrovnomasi ham boʻlishi mumkin, natijalari dars oxirida aniqlanishi mumkin.

Tinglash koʻnikmalarini oʻrgatishning zamonaviy samarali usullari hamma narsani oʻz ichiga oladi masalan interaktiv mashqlardan multimedia resurslarigacha. Tinglash qobiliyati eng yaxshi oʻrganishi mumkin boʻlgan qobiliyat sanaladi. Chunki oʻrganishga birozgina koʻproq eʼtibor qaratilsa u oddiy va qiziqarli tadbirlar orqali yaxshilandi va yakunida yaxshi natijalarga olib keladi. Bu holatda siz kichik yoki katta talabalar guruhlarini bilan ishlashingiz muhim emas, siz oʻzingizni rivojlantirish uchun quyidagi usullardan birini qoʻllasangiz bas. Talabalarga yaxshi tinglashni oʻrgatishning oʻziga xos usullari: Shaxslararo faoliyat Shaxslararo faoliyat talabalarda kuchli tinglashni rivojlantirishning eng samarali usullaridan biridir. Ushbu metodga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

1. Rol ijro etish
2. Soxta intervyular
3. Shaxslararo dialoglar
4. Hikoya qilish va boshqalar

Bunda talabalar ikki yoki uch kishidan iborat kichik guruhlariga ajratiladi, va ularga uslubga mos savollar beriladi. Masalan, siz talaba bilan kompaniyadagi ish yoki gazetadagi maqola uchun intervyu olishini aytishingiz mumkin. Hikoya qilish faoliyati esa talabalarga savollar berish imkoniyatini berish orqali ularni ancha rivojlantirishi mumkin. Guruh faoliyati Katta guruh faoliyati ham talabaga oʻzaro muloqotda tinglab tushunishni rivojlantirishlariga yordam beradi. Talabalarga tinglash qobiliyatini oʻrgatishning foydali usuliga bundan tashqari oddiy guruh faoliyati ham yaxshi misol boʻla oladi. Birinchi mashgʻulot uchun talabalar besh yoki undan koʻp guruhlariga boʻlinadi va ularga bir qiziqish yoki kamida ikkita boshqa sevimli mashgʻulotni oʻrganishni buyurishingiz kerak. Bunda talabalarga aniqlovchi savollar berish kerak. Faoliyat davomida va siz ularga eslatma olishlariga ruxsat berishingiz mumkin, chunki bu foydalidir. Faoliyatning ikkinchi qismi - bu talabalarga katta guruhdada oʻtirishga ruxsat berishdur. Masalan ular oʻzlari bilan yuzma-yuz kelgan guruh aʼzosining ismi va ularning qiziqish hobbilari haqida muloqot qilishsin. Bu ikki faoliyat ham tinglashning samarali oʻsishiga olib keladi. Audio segmentlar Shuningdek, siz

o'quvchilarga audio segmentlar orqali tinglash ko'nikmalarini o'rgatishingiz mumkin masalan:

1. radio dasturlari

2. o'quv ma'ruzalari onlayn podkastlar va boshqa audio xabarlar bilan. Talabalar bilan guruhda va keyin interaktiv tinglash dasturlarini qo'llash kerak. Bunda ularga mashqni mustaqil ravishda bajarishlariga sharoit yaratish kerak. Avvalo, talabalarga ko'rsatma berib, o'rgatmoqchi bo'lgan har qanday narsani tasavvur qilish orqali tinglashga tayyorlash kerak. Ushbu turdagi mashqlar uchun qisqaroq yoki uzunroq audio segmentlarni va qiyinroq yoki qulayroq materialni tanlash har bir o'qituvchining o'z ixtiyorida. O'qituvchilar talabalarni qiziqtirish uchun qiziqarli xabarlardan foydalanish mumkin. Ularni radio yoki televizordan olishi mumkin. Xabarlarni ularga yetkazish uchun kompyuterdan ham foydalanish maqsadga muvofiqdir. O'quvchi hamma so'zlarni tushunishlari shart emas, ammo xabarlarni diqqat bilan tinglashlari va xabar nima haqida ekanligini bilishlari kerak.[2] Video segmentlar Tinglash ko'nikmalarini o'rgatish uchun boshqa eng foydali manba bu video segmentlardir ular:

1. qisqacha eskizlar

2. hujjatli filmlar

3. dramatik yoki komedik materiallar

4. yangiliklar dasturlari

5. intervyu segmentlari bo'lishi mumkin. Audio segmentida bo'lgani kabi, o'qituvchi talabalarining darajasiga qarab audioning qismi va uzunligini tanlashi mumkin, ular buni video segmentda ham qilishlari mumkin. Ushbu metodning asosiy shartlaridan biri uni hech qanday tovushsiz tomosha qilish va uni talaba bilan birgalikda muhokama qilish. Bu o'rganuvchilarning tinglash va fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi. Filmlar va teliko'rsatuvlar. Filmlar sa'nat turlaridan biridir. Til o'rganuvchilarga so'z boyliklarini oshirish va bilimlarini chuqurlashtirish uchun televizor ko'rish tavsiya qilinadi. Filmlar eng ko'p qo'llaniladigan dars metodlaridan biridir, chunki filmlarda keng qamrovli so'z boyliklari kashf qilinadi.[2]

Talabalar diqqat e'tiborini tinglash vazifasiga bag'ishlashlari kerak. Tinglashdan oldin yozma topshiriqni bajarish bo'yicha ko'rsatmalarni tushunib yetganiga ishonch hosil qiling, shunda ular nima qilish kerakligini tushunib olish kerakligiga shunchaki chalg'itmaydi. Tinglov paytida kamida yozishni davom eting. Esingizda bo'lsa, asosiy maqsad ishlab chiqarish emas, tushunishdir. Tinglovda yozish kerak bo'lsa, talabalarni ushbu asosiy maqsaddan chalg'itishi mumkin. Agar tinglovdan so'ng yozma javob berilishi kerak bo'lsa, bu vazifa ko'proq talabga javob berishi mumkin. Matn orqali tinglovchilarni boshqarish uchun tadbirlarni tashkil qiling. Asosiy g'oyani, mavzuni va sozlamalarni tanlash va tinglash faoliyati bilan global faoliyatni birlashtiring. O'quvchilarning diqqatini butun tushunish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan

matn elementlariga qaratishi uchun savollardan foydalanish zarur. Tinglov jarayoni boshlanishidan oldin talabalar tinglashdan so'ng og'zaki yoki yozma javob berishlari kerak. Javoblarni tinglash talabalarning xabarning muhim qismlarini tushunishiga yordam beradi. Tinglovchilarni tinglashda tushunishlarini nazorat qilishni rag'batlantirish uchun oldindan foydalaning. Tinglovdan oldingi faoliyatni bajarib va tinglovchilarni o'zlarining oldingi bilimlari va o'tishning mavzulari yoki hodisalari haqida bilgan narsalari nuqtai nazaridan mantiqiy yoki yo'qligini tekshirib ko'rishlarini eslatib qo'ying. Mumkin bo'lgan joyga darhol xabar bering. Talabalarni javoblarini noto'g'ri yoki noto'g'ri ekanliklarini tekshirishga undang.

Namunaviy-tinglash faoliyati turlari:

Ma'lumotlar bilan tinglash;

grafik va jadvallarni to'ldirish;

xaritada marshrutni ta'qib qilish;

ro'yxatdagi narsalarni tekshirish;

gapni tinglash;

muayyan ma'nolarni izlash uchun;

to'ldiruvchi mashqlarni bajarish;

rasmiy va norasmiy ro'yxatlarni ajratib ko'rsatish tinglovchilarga tinglash strategiyasini ishlab chiqish va har bir tinglash uchun tegishli strategiyalar mos kelishiga erishishga yordam beradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Madina Shirova (Uzbekistan, Karshi) Tinglab tushunishni rivojlantiruvchi method va mashqlar

2. Khodjamkulov, U., Makhmudov, K., & Shofkorov, A. (2020). The Issue of Spiritual and Patriotic Education of Young Generation in the Scientific, Political and Literary Heritage of Central Asian Thinkers. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(05), 6694-6701.

3. Makhmudov, K. (2020). Ways of Forming Intercultural Communication in Foreign Language Teaching. *Science and Education*, 1(4), 84-89.

4. Makhmudov, K. (2020). Current Problems of Teaching English and New Approaches to Resolve in Secondary Education Schools. *Modern Trends in Linguistics: Problems and Solutions*, 271-273.

5. Makhmudov, K. (2020). Integrating a Mother Tongue while Teaching a Foreign Language: Problems and Solutions. *Literature and History*, (1), 89-91.

6. Mukhamedov, G., Khodjamkulov, U., Shofkorov, A., & Makhmudov, K. (2020). Pedagogical Education Cluster: Content and Form. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 1(81), 250-257.

7. Amanova Nodirabegim Furkatovna. (2022). effective method of teaching. conference zone, 53–55. Retrieved from <http://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/124>